

O INCURSIUNE ÎN EDUCAȚIA INCLUZIVĂ: ABORDARE COMPARATIVĂ

Tatiana JALBĂ, Stela MILICENCO

Catedra Asistență Socială

Inclusive education means that all students in a school, regardless of their strengths or weaknesses in any area, become part of the school community. The right of children with disabilities to quality education is stated in international acts, such as UN Convention on the rights of Children (1989), Salamanca statement UNESCO (1994), UN Convention on the rights of people with disabilities (2006). As Inclusive Education, Education for All are new approaches in the world and mostly in Moldova, it is important to study the international positive experiences on inclusion in order to be implemented in Republic of Moldova. By comparing the international practices on inclusive education it can be highlighted the next important features: In majority of countries which have positive practices, the inclusion process was developed through programs/projects implemented through a strong partnership school – community; Every project, program of inclusion did not include all children with special needs from the community in the same time, but it was done step by step, by integrating a limited number of children with special needs in order to not disturb the process of education and in the same time by providing support services; The civil society, through its structures (especially, non-governmental organization, associations of parents, etc), take strong responsibilities and initiates partnership with governmental officials in order to support the process of inclusion of children with special needs in school and in community. The article „An inroad in inclusive education: comparative approach” refers to different positive practices in inclusive education, developed by different countries, referring also to aspects which could be applied in Republic of Moldova.

Bogăția spirituală a lumii constă în respectul și valorizarea tuturor persoanelor, indiferent de originea lor socială, de capacități și abilități. Educația este pilonul progresului social și al calității vieții, domeniu care transformă succesul/insuccesul unei persoane în succesul/insuccesul întregii societăți. Educația incluzivă este un domeniu în dezvoltare. În întreaga lume părinții, profesorii, organizațiile de resort depun efort într-o dezvoltare a practicilor educaționale pozitive, astfel încât toți copiii și tinerii pot să beneficieze împreună de o educație de calitate. Pentru copiii cu dizabilități aceste practici constituie incluziunea în școlile și clasele generale împreună cu semenii lor fără dizabilități.

În plan internațional, tendințele în promovarea incluziunii sunt susținute de o serie de inițiative și tratate, printre care: **Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului (1989)**, care a fost semnată de 193 de țări, **Regulile Standard privind Egalizarea Șanselor pentru copiii cu dizabilități ONU (1993)**, **Declarația de la Salamanca UNESCO (1994)**, **Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități**. Aceste documente recunosc dreptul tuturor copiilor la educație.

Unele țări au înregistrat progrese importante în promovarea educației incluzive din punctul de vedere al legislației naționale, spre exemplu: Canada, Cipru, Danemarca, India, Luxemburg, Malta, Norvegia, Africa de Sud, Spania, Suedia, Uganda, Marea Britanie și Statele Unite ale Americi. Legislația italiană a acceptat educația incluzivă din 1970.

Analizând în mod comparativ experiențele existente în domeniul educației incluzive în țările lumii, pot fi evidențiate unele aspecte comune:

- ✓ În majoritatea cazurilor, integrarea copiilor cu cerințe educative speciale (CES) în școli obișnuite s-a realizat prin intermediul unor programe/proiecte implementate în parteneriatul școală – comunitate;
- ✓ Fiecare proiect sau program de integrare nu a cuprins toți copiii cu cerințe speciale din comunitate în același timp. Strategia adoptată a presupus integrarea unui număr limitat de copii pentru a evita unele disfuncții în cadrul sistemului de învățământ (imposibilitatea desfășurării normale a activităților în clase, lipsa interesului sau refuzul cadrelor didactice de a lucra în condițiile educației integrate).
- ✓ Societatea civilă, prin structurile sale (în special, organizațiile nonguvernamentale, asociațiile de părinți, organizațiile de pe lângă biserici), își asumă responsabilități ferme și inițiază în parteneriat cu alte instituții comunitare proiecte de susținere a persoanelor cu cerințe speciale și de integrare a lor în școlile obișnuite sau în activități comunitare.

În unele țări ale lumii deja s-au obținut schimbări majore în domeniul educației integrate, fiecare țară fiind la un anumit nivel de dezvoltare a învățământului incluziv. Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD), în parteneriat cu Centrul de Cercetări în domeniul Educației, au realizat un Raport „Integ-

rarea elevilor cu cerințe educative speciale în școlile generale”, privind rezultatele integrării în cele 21 țări membre, axându-se pe diverse domenii. Cele mai importante aspecte țin de următoarele componente:

1. Politici și legislație

În *Australia*, educația incluzivă s-a dezvoltat pe baza implementării *Programului Național pentru Echitate în școli* din 1993 și a inițiativei Națiunilor Active din 1993, care prevedeau dezvoltarea sistemului incluziv.

În *Franța*, odată cu implementarea Legii cu privire la Educație din 1989, autoritățile locale erau obligate să asigure educația tuturor copiilor cu dizabilități, iar modificările din 1991 prevedeau integrarea în școlile generale a unor categorii de copii cu dizabilități și obținerea diplomei de absolvire.

Legislația *germană* recunoaște dreptul copiilor cu dizabilități la educație în școlile generale, părintele având dreptul la alegere cu referire la integrarea lor.

Legislația *italiană* din 1992, consolidată prin Decretul prezidențial din 1994, stabilește criteriile privind dezvoltarea Planurilor Educaționale Individualizate și întărește verigile interdisciplinare. Învățământul incluziv fiind acceptat în Italia încă din anii 1970.

În *Spania*, legislația din 1995 prevede definitivarea conceptului de Cerințe Educaționale Speciale, incluzând copiii care au nevoie de suport special și adaptare curriculară, inclusiv copiii dezavantajați social și supradotați.

Promovarea unei politici educaționale incluzive reprezintă o prioritate la nivelul tuturor țărilor europene și al Comisiei Europene.

România, ca stat membru al Uniunii Europene, a adoptat politica educațională incluzivă ce are la bază principiul egalității șanselor și necesită eforturi deosebite pentru integrarea tuturor copiilor care frecventează învățământul special în învățământul de masă. Numărul mare de copii din învățământul special, precum și insuficiența resurselor umane, materiale și financiare, presupune un proces de durată.

2. Organizarea sistemului educațional

Evoluția situației cu privire la educația incluzivă din *Germania, Grecia, Australia, Norvegia, Spania, Turcia, Marea Britanie, SUA* indică o creștere a numărului de elevi cu dizabilități în școlile generale. *Australia*, spre exemplu, se orientează spre includerea copiilor cu dizabilități ușoare și moderate mai mult în clase speciale în cadrul școlilor generale, decât în școlile speciale. În *Austria*, numărul total al copiilor cu CES a crescut, însă numărul copiilor incluși în școlile speciale a rămas același. La nivel regional, școala specială funcționează ca Centru de Resurse, susținând și informând școlile generale privind educația copiilor cu dizabilități. În clasele incluzive 4 din cei 20 de elevi sunt cu CES, fiind învățați de doi profesori, dintre care unul specialist în domeniul educației speciale.

În *Franța*, în ultimii 20 de ani s-a înregistrat o creștere cu 20% a numărului de studenți cu dizabilități în universități.

În *Germania*, numărul elevilor din școlile speciale a scăzut în ultimii ani cu 3,3%. În același timp, a crescut numărul elevilor cu CES în școlile de cultură generală. Majorările s-au produs ca urmare a elaborării recomandărilor Conferinței Naționale din 1994 în cadrul Ministerului Educației și Culturii, ce prevedeau drepturile copiilor cu dizabilități de vârstă școlară de a fi integrați în școli generale. Aproximativ 150 de școli sunt incluse într-un program experimental în domeniul educației incluzive. Programul prevede implementarea unui model de educație, în cadrul căruia numărul elevilor în clasă să fie 20, dintre care 2 cu dizabilități. Elevii sunt instruiți de 2 profesori, dintre care un profesor de sprijin.

3. Curriculum-ul educațional

În *Danemarca*, conform Actului cu privire la Educație din 1994, se acceptă modificarea Curriculum-ului în dependență de nevoile copilului. Aceasta prevede numărul de ore săptămânale, varietatea subiectelor studiate. În *Spania*, au fost elaborate ghiduri, orientate spre ajutorarea profesorilor în adaptarea Curriculum-ului Național la necesitățile copiilor cu dizabilități.

4. Implicarea părinților și a comunității

Autoritățile locale din *Franța* sunt responsabile de informarea despre facilități, programe și alte servicii privind școlarizarea copiilor cu dizabilități. Părinții copiilor cu dizabilități din *Grecia* manifestă interes deosebit în obținerea suportului pentru copiii lor încadrați în școlile generale. Ei cooperează cu profesorii, asigurând, în unele cazuri, chiar ei înșiși acest suport.

În *Germania* s-a observat o creștere a implicării comunității și a părinților în educație. Părinții copiilor fără dizabilități sunt îngrijorați de faptul că includerea copiilor cu dizabilități în clase generale ar putea încetini educarea copiilor lor; de aici rezultă necesitatea adaptării sistemului incluziv.

5. Instruirea și formarea cadrului didactic

Dezvoltarea învățământului incluziv în *Danemarca* a fost însoțit de necesitatea creșterii numărului activităților de formare în domeniu pentru profesori. Numărul profesorilor care frecventează cursurile de doi ani în domeniul educației incluzive s-a dublat comparativ cu anii 1993-1994.

În *Spania*, instruirea profesorilor în domeniul educației speciale este realizată de către Rețeaua de Centre a Profesorilor. Deoarece dezvoltarea învățământului incluziv necesită dezvoltarea Curriculum-ului, în 1994 Centrul Național de Resurse în domeniul incluziunii școlare a fost inclus în grupul pentru elaborarea Curriculum-ului pentru toți elevii.

În *România*, la solicitarea Ministerului Educației și Cercetării, peste 250 de învățători și profesori din școlile generale au participat, în perioada 1998-2002, la cursuri de formare în domeniul educației incluzive. Cursanții au fost din București și din județele Timiș, Cluj, Iași, Sibiu, Brăila, Dolj și Dâmbovița. Toate aceste activități au fost desfășurate în cooperare cu Ministerul Educației, instituțiile superioare, inspectoratele școlare și cu Asociația RENINCO, România (Rețeaua Națională de Informare și Cooperare).

6. Desfășurarea procesului

Ne vom referi la unele aspecte internaționale, dintre cele mai relevante pentru subiectul propus. Astfel, sistemul de învățământ din **Danemarca** este orientat spre crearea posibilităților de integrare a diferitelor pătri sociale: spre integrarea copiilor din clase sociale diferite, integrarea copiilor cu deficiențe și a celor din grupuri etnice diferite. Istoria învățământului incluziv danez începe din 1969, când parlamentul danez a adoptat hotărârea privind învățământul integrat pentru copiii cu deficiențe de sănătate. Dezvoltarea cu succes a integrării a fost în strânsă legătură cu procesul de normalizare, ce urmărea scopul de includere a persoanelor cu dizabilități în anturajul normal de viață în măsura în care este posibil. Principiile descentralizării, integrării și normalizării sunt principale în procesul instructiv al elevilor cu dizabilități. Sprijinul special al elevilor cu dizabilități este controlat de administrația municipală, care trebuie să înzestreze școala generală cu cele necesare pentru școlarizarea lor.

În Danemarca se disting patru niveluri ale procesului de integrare:

- Școala generală și școala specială dublate (școli – „gemeni”);
- Clasa sau câteva clase speciale (clase centre) în cadrul școlii generale;
- „Clinica” în cadrul școlii generale;
- Învățământul integrat.

În 1976, în Danemarca a demarat proiectul *The School for Everybody, the Society for Everybody* (Școala pentru fiecare, societatea pentru fiecare), fiind înființată Liga Educațională (Educational League), care, alături de Consiliul de Psihologie Școlară, urma să susțină drepturile copiilor (cu vârstă între 0-18 ani) la educație în cadrul școlilor de masă. Scopul Ligii Educaționale era susținerea transformării unor școli primare și secundare în școli incluzive, cu clase în care să fie integrați un număr limitat de copii, unde fiecare copil cu CES să poată primi servicii educaționale, asistat fiind de profesori de suport/sprijin. Consiliul de Psihologie Școlară era responsabil de asigurarea condițiilor de educație specială a copiilor integrați:

- Flexibilizarea și adaptarea Curriculum-ului școlar;
- Implicarea activă a părinților în educația copiilor;
- Inițierea și derularea unor activități educative extrașcolare prin valorificarea resurselor și serviciilor din comunitate;
- Informarea opiniei publice prin mass-media sau întâlniri directe cu privire la specificul învățământului incluziv;
- Inițierea cursurilor de perfecționare a cadrelor didactice pe teme ce țin de educația integrată.

Deși s-au înregistrat schimbări în domeniul educației incluzive, totuși mai sunt necesare intervenții, deoarece numărul copiilor incluși în școlile speciale este încă în creștere.

Proiectul de integrare educațională din **Spania** (Educational Integrational Project, Valladolid) a avut ca scop aplicarea principiului normalizării în sistemul de învățământ. Acesta ar fi trebuit să se producă prin integrarea în școala obișnuită a copiilor cu cerințe speciale în educație. Totodată, s-a prevăzut asigurarea tuturor serviciilor de care aceștia au nevoie pe parcursul școlarizării:

- Organizarea resurselor existente în sistemul public de învățământ și reorganizarea funcțională a centrelor/școlilor speciale ca centre de resurse pentru susținerea activităților de integrare a copiilor și adolescenților cu deficiențe sau probleme de învățare;
- Dezvoltarea procesului de integrare școlară prin identificarea unui număr de școli unde să se aplice sistematic integrarea copiilor cu cerințe speciale, concomitent cu ameliorarea și adaptarea condițiilor de predare la clase prin diferențierea și adaptarea Curriculum-ului;
- Coordonarea permanentă între instituțiile școlare și cele de asistență a copiilor cu cerințe speciale pentru realizarea în comun a obiectivelor incluse în proiect;

- Formarea personalului didactic prin includerea în programele de pregătire inițială sau continuă a unor cursuri de specializare în educație integrată.

În Spania, Ministerul Educației și Științei și Comunitățile Autonome sunt responsabile de dezvoltarea și implementarea serviciilor necesare facilitării integrării copiilor cu CES în școlile generale. Sistemul educativ al elevilor cu CES este organizat în două moduri:

1. Susținerea copilului cu nevoi speciale de către cadrul didactic de sprijin. Activitatea acestuia este orientată spre:

- dezvoltarea condițiilor de învățare pentru toți copiii;
- lucrul individual cu copiii cu nevoi speciale.

2. Echipa multidisciplinară (specialiști în educație, psihologi, asistenți sociali, logopezi) ce lucrează cu copilul în afara școlii, având în programele de reabilitare copii din mai multe școli din regiune.

Activitatea echipei multidisciplinare este axată pe:

- ✓ evaluarea abilităților și posibilităților de învățare ale elevilor;
- ✓ adaptarea Curriculum-ului;
- ✓ dezvoltarea activității școlare.

După anul 1985, oferta educațională în Spania include: școlile speciale cu internat, școlile speciale de zi, un număr redus de clase speciale și școala de cultură generală. În același timp, toate cele 7 categorii de copii cu cerințe speciale, descrise de UNESCO, beneficiază de serviciile cabinetelor de resurse și ale cadrelor didactice de sprijin. Nivelul ridicat de integrare duce la creșterea numărului de copii cu cerințe speciale ce merg în școli obișnuite. Acesta este de 3 ori mai mare în comparație cu numărul celor ce frecventează școlile speciale.

Un rol important în sprijinirea, coordonarea și extinderea integrării educației speciale în Spania l-a avut „Institutul național de resurse pentru educația specială”, care funcționează ca structură integrată în cadrul Ministerului Educației și Științei din Spania.

Din anii 1951-1960 în **Anglia** a început să se vorbească despre instruirea integrată a copiilor cu dizabilități, și anume: despre instruirea copiilor cu handicap mental în cadrul școlii de cultură generală, alături de copiii obișnuți. Treptat, instituțiile speciale au început să fie lichidate, copiii fiind transferați în clase speciale sau în clasele obișnuite ale școlilor de cultură generală. O grijă deosebită față de copiii cu nevoi speciale și familiile acestora o poartă asistenții sociali. Legea de bază privind educația copiilor cu CES este Legea Învățământului din 1981, care prevede dreptul copiilor cu dizabilități de a învăța în școli generale, dacă aceasta era dorința părinților cu condiția că:

- copiii cu dizabilități erau instruiți corespunzător în școala generală;
- instruirea celorlalți copii din clase decurge la nivelul cuvenit;
- antrenarea copiilor cu dizabilități în toate genurile de activități a vieții școlare decurgea în mod eficient.

Elevii cu deficiențe fizice și dereglări de văz s-au dovedit a fi mai ușor de integrat în școala generală; mai puțin sunt antrenați copiii cu deficiențe intelectuale, iar copiii cu probleme emoționale și cu comportament deviant sunt supuși unei segregări mai pronunțate decât pe timpuri.

Italia a devenit un laborator pentru întreaga lume. Reprezentanții altor state vin pentru a observa școlile de acolo. „Multe țări au început prin integrarea treptată a copiilor cu dizabilități în școli generale și, după o perioadă îndelungată de timp, mai sunt școli speciale”, afirmă Dr. Raffaele Tortora, director al Centrului Național de Studii, Inovații și Dezvoltare în domeniul Educației din Italia, în cadrul unui seminar de evaluare a învățământului incluziv.

Începând cu anii '70 ai secolului trecut, publicațiile UNESCO și OECD afirmă că în Italia este cea mai înaltă rată de incluziune școlară din Europa. Piatra de temelie în dezvoltarea învățământului incluziv o constituie Legea națională 118 din 1971, care stabilește învățământul obligatoriu în clasele obișnuite ale școlilor generale pentru toți copiii cu dizabilități (cu excepția celor cu forme grave de deficiențe fizice și intelectuale). Înainte de elaborarea legii existau deja școli unde erau integrați copiii cu dizabilități: în Florența, Parma. Astfel, specialiștii din Italia afirmă: „Legea a urmat practica, deoarece practica era eficientă”. Această perioadă a fost numită „integrare sălbatică”.

Anii 1975-2001 pentru Italia se consideră *perioada reformelor*: școlile speciale sunt închise, copiii cu nevoi speciale fiind integrați în școli de cultură generală.

Liderii mișcării de integrare școlară a copiilor cu dizabilități au stabilit patru elemente, ca puncte de sprijin în dezvoltarea învățământului incluziv:

- Echipa multidisciplinară (pedagogi de sprijin, asistenți sociali, logopezi, psihologi, psihopedagogi, kinetoterapeuți) care susțin profesorul de clasă în lucrul cu copiii cu dizabilități;

- Colaborarea între părinți, profesori, personal medical și comunitate, dezvoltând alternative modelului medical tradițional;
- Sensibilizarea societății prin intermediul mass-media și al întâlnirilor publice;
- Prezența unor lideri carismatici, ca Franco Basaglia și Dr. Adriano Milani Comparetti, siguri în beneficiul dublu al integrării copiilor cu dizabilități pentru copiii cu și fără probleme.

Dr. Adriano Milani Comparetti afirmă: „Când am început în anii '60, ne-am dat seama că cea mai bună cale spre acceptare era includerea copiilor în școlile apropiate domiciliului. Am observat că atitudinea s-a schimbat, iar schimbările au avut loc în baza acțiunilor concrete, și nu a unor concepte abstracte” [5].

Cu două decenii în urmă, OECD a denumit Italia drept cea mai înaintată țară în incluziunea copiilor cu dizabilități în școlile generale, pe baza faptului că peste 90% din copiii cu dizabilități sunt integrați în școli. OECD susține că „integrarea în Italia constă în plasarea tuturor copiilor în clase generale, rezultatul fiind prezența în clasă a copiilor cu handicap sever sau multiplu, în timp ce în alte țări aceștia ar fi plasați în școli speciale. Copiii sunt integrați fizic în clasa generală și lucrează cu profesorul clasei sau cu cadrul didactic de sprijin. Cadrul didactic de sprijin lucrează în clasă nu doar cu copilul cu CES, dar și cu întregul colectiv, susținând profesorul de bază, prin aceasta evitându-se izolarea sau stigmatizarea copiilor care necesită ajutor” [6].

În Italia a fost dezvoltat un model de integrare școlară, care se realizează în patru faze:

1. Raportarea cazului – are loc atunci când este stabilită diagnoza medicală a copilului. Chiar din prima fază copilul este asigurat cu cadru didactic de sprijin care ghidează cazul.
2. Se stabilește diagnoza funcțională a copilului, care descrie patologia, dizabilitatea, capacitățile, aptitudinile, deprinderile copilului.
3. Pe baza diagnozei funcționale se stabilește profilul funcțional-dinamic, care indică caracteristicile fizice, psihologice, sociale și emoționale, dificultățile de învățare și șansele de recuperare, abilitățile ce necesită susținere și dezvoltare. Profilul este revăzut periodic pentru a se stabili efectele diverselor acțiuni întreprinse și influența mediului școlar.
4. În baza informației acumulate se elaborează Planul Educațional Individualizat. Activitatea de învățare este adaptată fiecărui copil, creându-se condiții optime pentru dezvoltare. Curriculum-ul este flexibil și se permite elaborarea lui diferențiată în dependență de potențialul copilului.

După o perioadă de 3-4 luni Consiliul Școlar examinează raportul profesorului referitor la succesele înregistrate de copil în urma activităților în clasă și activităților extracurriculare și se compară obiectivele stabilite în Planul Educațional Individual cu rezultatele obținute.

Legea națională 517 din 1977 prevede strategiile de implementare a învățământului incluziv:

- Se efectuează o evidență și monitorizare riguroasă a situației copiilor cu CES de către ramura de resort din cadrul Administrației Publice Locale;
- Numărul maximum de elevi în clase nu trebuie să depășească 20;
- În clasă sunt incluși maximum 2 copii cu dizabilități și se acordă servicii sociopsihologo-pedagogice;
- Cadrul didactic de sprijin și profesorul din clasă lucrează în echipă, ambii interacționând cu toți copiii.

Sistemul școlar din **Norvegia** este bazat pe câteva principii fundamentale:

- Oportunități egale pentru toți;
- Solidaritate socială și culturală;
- Sistem școlar democratic;
- Participare egală la toate nivelurile.

Legea privind Învățământul Primar și Secundar din 1969 prevede educația copiilor cu deficiențe severe și multiple în școlile generale. Responsabili de educația acestor copii fiind autoritățile locale și municipale. În vederea asigurării educației incluzive, apare necesitatea creării unui sistem consultativ pentru școlile speciale, privind educația copiilor cu dizabilități. Astfel, 20 de școli speciale au fost transformate în Centre Naționale de Resurse privind educația copiilor cu CES. Centrele de Resurse, împreună cu Serviciile Educațional-Psihologice:

- Susțin profesorii din școlile generale la elaborarea programelor individuale pentru copiii cu CES, bazate pe abilitățile și cerințele speciale ale copilului în acord cu părinții;
- Ghidează modul de implementare a unui program.

Obiectivul de bază al Centrului de Resurse este dezvoltarea unui sistem de suport, care să asigure toți copiii, tinerii și adulții cu CES cu educație de calitate, bine organizată, fiind adaptată aptitudinilor și abilităților lor.

În procesul de reorganizare a educației speciale a fost creat *National Users' Forum* (Forumul Național al Utilizatorului), ai cărui membri sunt părinții copiilor cu dizabilități și organizațiile întemeiate de ei, condus

de Asociația Norvegiană a Persoanelor cu Dizabilități. Scopul forumului este de a se asigura că punctul de vedere al persoanelor cu dizabilități este auzit, prin schimbul de informații și discuții între membrii Ministerului Educației și Cercetării și Centrul de Resurse în domeniul educației speciale.

Reforma din 1994 prevede dreptul copiilor cu dizabilități care au absolvit școala primară să urmeze studiile în școlile secundare.

În **Uganda**, drepturile persoanelor cu dizabilități sunt stipulate în Constituție și limbajul semnelor este recunoscut ca limbă oficială. Copiii cu deficiențe de auz sunt integrați în școlile generale, beneficiind de suport în învățare.

În orașul Douentza, în **Mali**, (Africa de Vest – una dintre cele mai sărace regiuni din lume) băștinașii au lucrat împreună cu agențiile locale pentru a întemeia o școală, unde copiii cu dizabilități merg împreună cu semenii lor fără deficiențe. Unul din profesori a afirmat: „La început ne-am luat angajamentul de a include copii cu dizabilități, dar nu înțelegeam ce ar putea ei face în școală. Acum am trecut de la angajament la convingere”.

Mai amănunțit ne vom referi la **România**.

În ceea ce privește **cadrul legislativ**, menționăm că România ține cont de legislația creată de organismele internaționale cu privire la educația persoanelor cu CES. Actele internaționale la care România a aderat prin semnarea acestor documente sunt:

- Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului;
- Declarația de la Salamanca;
- Declarația mondială asupra educației pentru toți.

Constituția României (art.46) prevede următoarele: „Persoanele handicapate se bucură de protecție specială. Statul asigură realizarea unei politici naționale de prevenire, de tratament, de readaptare, de instruire și de integrare a handicapatilor, respectând îndatoririle ce revin părinților și tutorilor”.

Organizarea procesului de educație incluzivă

În România, copiii cu dizabilități au acces la diverse forme de educație și pot fi înscriși, în funcție de forma de dizabilitate, în învățământul special sau de masă. Copiii cu deficiențe medii, tulburări de limbaj, dificultăți de învățare, tulburări socioafective sau de comportament sunt integrați în școlile de masă, unde pot beneficia de servicii educaționale de sprijin. Învățământul special este organizat în dependență de tipul de deficiență – mentală, de auz, de văz, motorie și alte deficiențe asociate. Identificarea tipului de deficiență și gradul acesteia este în competența Comisiei de Protecție a Copilului, instituție aflată în subordinea consiliilor județene.

În sistemul educațional românesc, integrarea copiilor cu CES în școlile de masă poate fi realizată sub mai multe forme: clase compacte, grupe de 3-4 copii integrate în școlile de masă. Cea mai frecventă formă de integrare este integrarea individuală în clasele obișnuite în școlile de masă, cele mai apropiate domiciliului acestora.

În învățământul special integrat pot funcționa:

- a) grupe de grădiniță specială în grădinițele de masă;
- b) clase speciale compacte integrate în școlile de masă;
- c) grupuri de elevi cu cerințe educative speciale integrate în școlile de masă;
- d) elevi cu cerințe educative speciale integrați individual în școlile de masă;
- e) clase speciale de arte și meserii integrate în școli de masă de arte și meserii și în licee și grupuri școlare din învățământul de masă;
- f) grupe/clase de copii/elevi infestați cu virusul HIV;
- g) centre logopedice interșcolare;
- h) centre școlare pentru educație incluzivă;
- i) centre județene sau ale municipiului București de resurse și de asistență educațională.

Învățământul special și special integrat cuprinde:

- a) învățământ de zi;
- b) învățământ seral;
- c) învățământ cu frecvență redusă;
- d) învățământ cu scutire parțială de frecvență;
- e) școlarizare la domiciliu.

Unitățile de învățământ special și special integrat sunt coordonate metodologic inspectoratelor școlare județene/al municipiului București.

***Servicii educaționale de sprijin pentru copiii cu cerințe educaționale speciale integrați în școlile de masă
Cadrul didactic de sprijin***

Serviciile educaționale de sprijin se acordă în România în baza OMEdC nr.5379/25.11.2004 privind modalitatea de organizare și funcționare a serviciilor educaționale de sprijin, prin cadre didactice itinerante pentru copii cu cerințe educaționale speciale integrați în școala de masă. În anul 2001, prin ordinul OMEdC nr.4653/08.10.2001 a fost aprobată „Metodologia de organizare și funcționare a serviciilor educaționale pentru copiii/elevi deficienți integrați în școala publică prin cadre didactice de sprijin/itinerante”. Aplicarea acestei metodologii a relevat necesitatea adaptării ei la situații concrete prin modificarea unor structuri, capitole, articole, alineate. Normarea și încadrarea cadrelor didactice de sprijin/itinerante se realizează astfel:

a) o normă de 16 ore pentru 8 - 12 copii/elevi cu cerințe educaționale speciale în grupe de grădinițe/clase din unități de învățământ obișnuit, la același nivel/palier de studii, echivalentă normei de predare în conformitate cu prevederile art.43 din Legea nr.128/1997;

b) o normă de 16 ore pentru 4 - 6 copii/elevi cu deficiențe severe/asociate, integrați în grupe/clase din școala obișnuită la solicitarea expresă a părinților, în conformitate cu prevederile art.4 din Hotărârea Guvernului nr.586/1990.

Facilități pentru instituțiile de învățământ în care sunt integrați copii cu CES

Pentru instituțiile de învățământ în care sunt integrați copii cu CES sunt prevăzute unele facilități:

- diminuarea efectivului de elevi la grupa/clasa respectivă, cu 1-2 elevi pentru fiecare copil cu CES integrat în grupa/clasa respectivă;
- cursuri de formare în domeniul educației incluzive, organizate de Ministerul Educației și Cercetării pentru cadrele didactice din instituțiile de învățământ integratoare;
- acordarea, cu prioritate, de prime din fondul anual de premiere pentru cadrele didactice din școlile de masă, care au elevi cu CES integrați;
- acordarea, în fișa de evaluare primară și în fișa de restrângere a activității cadrului didactic, după caz, a cel puțin 5 puncte pentru fiecare copil integrat, dar nu mai mult de 10 puncte;
- stabilirea, pentru cadrele didactice din învățământul de masă, care integrează elevii cu CES, a unui punctaj echivalent cu cel acordat pentru obținerea unor performanțe în pregătirea elevilor distinși la concursurile și olimpiadele școlare.

Școlile educaționale de masă dezvoltă o serie de servicii educaționale de sprijin pentru copiii cu cerințe educaționale speciale. Pentru copiii cu tulburări de limbaj și dificultăți de învățare există „centre logopedice interșcolare” care au specialiști ce desfășoară terapii specifice pentru corectarea tulburărilor de limbaj și pentru depășirea dificultăților de învățare. În aceste cabinete au acces toți copiii care frecventează învățământul general și care au fost diagnosticați cu tulburări de învățare și au fost depistați de profesori, logopezi. Pentru copiii cu tulburări de comportament și dificultăți de adaptare există centre de asistență psihopedagogică în care există consilieri psihopedagogici ce acordă consiliere atât copiilor, cât și familiilor lor. Pentru copiii cu deficiențe diagnosticați în comisiile pentru protecția copiilor există servicii educaționale de sprijin prin cadre didactice de sprijin/itinerante.

Incluziunea școlară a copiilor cu dizabilități nu mai este o noutate pentru sistemul de învățământ din **Republica Moldova**. Totuși, nu se poate afirma că sunt depășite toate momentele dificile în această direcție. În Republica Moldova, în ultimii ani Guvernul a luat o serie de măsuri pentru realizarea dreptului la educație al copiilor cu dizabilități și asigurarea accesului la educația generală. La nivel intern a fost adoptat un set de documente strategice, iar angajamentele internaționale au scos în prim-plan educația incluzivă. Acestea includ: Strategia și Planul Național de Acțiuni „Educație pentru Toți (2004 - 2008)”, Strategia privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități pe anii 2009-2012 (etapa de proiect), Concepția educației incluzive (proiect în curs de analizare la Ministerul Educației) și Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități (semnată, dar încă neratificată).

Actualmente, în Republica Moldova sunt utilizați frecvent termenii *educație incluzivă*, *incluziune școlară*, *educație pentru toți*, *copil cu cerințe educaționale speciale* etc. Acest lucru demonstrează preocuparea către schimbare. Și cum în fiecare țară, care posedă practici pozitive în domeniul educației incluzive la nivel național, tranziția a fost realizată treptat, prin implementarea unor proiecte pilot, prin implicarea familiei și a societății civile în scop de a demonstra că incluziunea este posibilă și aduce doar impact pozitiv atât asupra copiilor cu CES, cât și asupra societății întregi, putem afirma că Moldova este și ea în faza de tranziție. Există

experiențe pozitive de incluziune a copiilor cu dizabilități în școala de cultură generală, experiențe realizate de către societatea civilă. Promotori ai educației incluzive pot fi numiți Centrul de Zi „Speranța”, Chișinău, Asociația „Femeia și Copilul – Protecție și Sprijin” din Criuleni și alte asociații și organizații ce promovează incluziunea școlară a copiilor cu dizabilități.

În baza analizei situației din Republica Moldova la nivel de incluziune școlară a copiilor cu dizabilități și în baza experiențelor pozitive înregistrate la nivel internațional, formulăm o serie de **recomandări pentru dezvoltarea sistemului de educație incluzivă**:

- Este necesară dezvoltarea unui cadru normativ special, care să reglementeze explicit toate aspectele educației pentru copiii cu dizabilități și care să asigure baza legală pentru accesul la o educație adecvată în sistemul public de învățământ și la toate serviciile de sprijin necesare pentru copiii cu dizabilități, să ofere siguranța faptului că serviciile educaționale și de sprijin vin în întâmpinarea nevoilor lor educaționale specifice, acordându-li-se astfel șanse egale la educație.
- Instituțiile de învățământ ar trebui să fie pregătite din punct de vedere arhitectural pentru a asigura accesul atât al copiilor integrați în prezent în instituție, cât și pentru oricare altă solicitare. Acesta ar trebui să dispună de rampă la intrare, sală de resurse, grupuri sanitare adaptate și alte condiții prevăzute de design-ul universal.
- Pentru a asigura eficiența procesului de educație incluzivă și a oferi oportunități și șanse egale de a beneficia de drepturile fundamentale ale omului la dezvoltare și educație, fiecărui copil integrat ar trebui să i se asigure servicii de sprijin, în baza nevoilor stabilite în cadrul evaluării multifuncționale. Acestea ar putea fi organizate în parteneriat cu alte organizații prestatoare de servicii (*Centre de Zi, Centre de reabilitare*) sau cu servicii pe lângă instituțiile de învățământ. Aceste servicii presupun: asistență logopedică, asistență psihopedagogică și psihologică, kinetoterapie, transport, utilaj adaptateic.
- Unul dintre serviciile specializate necesare în integrarea educațională a copiilor cu CES este realizat de către cadrul didactic de sprijin. Această poziție ar putea fi ocupată de cadre calificate în domeniul pedagogiei, psihopedagogiei speciale. Iar pentru asigurarea deplasării și satisfacerea nevoilor de bază ale persoanelor cu dizabilități este necesară instituirea poziției de asistent personal.
- În vederea dezvoltării multilaterale a copilului cu CES este necesară o abordare holistică, fapt ce ar presupune valorificarea întregului potențial al copilului. Fiecare instituție de învățământ are o echipă intrașcolară care evaluează copilul, elaborează planurile educaționale individuale și monitorizează dezvoltarea lui. Pentru a asigura calitatea în educație, este necesară respectarea anumitor reguli: clasa în care sunt integrați copii cu CES să nu depășească numărul de 20 elevi, iar numărul optim de copii cu CES într-o clasă ar fi 2 - 3.
- Cadrele didactice din învățământul general necesită formare inițială și continuă în domeniul educației incluzive. Este necesară introducerea cursurilor de formare în domeniul educației incluzive în cadrul instituțiilor de învățământ superior și în cadrul instituțiilor de formare continuă a cadrelor didactice.
- Este necesar un parteneriat între organizațiile nonguvernamentale și organele de stat din domeniu în vederea creării bazelor legislative și elaborarea unor politici ale educației incluzive.

În concluzie putem afirma că **educația incluzivă** a elevilor cu CES necesită o schimbare la nivel de instituție educațională, la nivel de politici și la nivel de atitudine din partea societății.

Bibliografie:

1. Gherguț A. Psihopedagogia persoanelor cu cerințe speciale. Strategii de educație integrată. - Iași, 2001.
2. Asociația RENINCO. Educația integrată a copiilor cu handicap. - UNICEF România, București, 1998.
3. Dezvoltarea practicilor incluzive în școli: Ghid managerial. - UNICEF România, București, 1999.
4. Vrasmaș E., Vrasmaș T., Nicolae S., Oprea V. Ghid pentru cadre didactice de sprijin. – București, 2005.
5. <http://thechp.syr.edu/italy2.htm>, articolul „Everyone belongs: school inclusion and social relationships in Italy” Carol Berrigan and Dennis Taylor
6. Canevaro A. (1994). Education at a glance. OECD Publication. (USA Information Center, 2001 L Street, N.W., Suite 700, Washington, DC 20036-4910.

Prezentat la 30.06.2010